

S. ÇOBANOĞLU^{ID}

Türkiye, Ankara

e-mail: sacidecobanoglu01@gmail.com**SÖZLÜ TARİH İLE HALK BİLİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: BURSA EFSANELERİ
TEMELİNDE KÜLTÜREL BELLEĞİN OLUŞUMU**

Özet. Tarihsel geçmişin yalnızca yazılı kaynaklar aracılığıyla değil, toplumların sözlü aktarım sürecinde oluşturduğu ve kuşaktan kuşağa aktardığı anlatılar yoluyla da yeniden yorumlandığı görülmektedir. Bu bağlamda sözlü tarih, geçmişe ilişkin bireysel ve toplumsal deneyimleri tarihsel bilgi üretim sürecinin bir parçası hâline getirirken; halk bilimi, sözlü gelenek ürünlerinin oluşum, yayılma, dönüşüm ve işlev süreçlerini inceleyerek bunların kolektif bellekteki yerini ortaya koymaktadır. Araştırmanın amacı, sözlü tarih ile halk bilimi arasındaki ilişkinin kültürel belleğin oluşumunda ve tarihsel geçmişin yeniden inşasındaki rolünü, tarihin yeniden inşası kuramı çerçevesinde değerlendirmektir.

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; sözlü tarih ve halk bilimi, inceleme nesneleri, araştırma yöntemleri, kaynakları, epistemolojik yaklaşımları ve tarihsel bilgi üretimindeki işlevleri bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kuramsal değerlendirmelerin uygulamalı boyutunda, Bursa kentinin kültürel belleğinde korunan Karagöz ve Hacivat, Gümüşlü Kümbet ve Kaditler Mezarlığı ile ilgili efsanevi anlatılar araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Söz konusu anlatılar; tarihsel şahsiyet ve kimlik, olay, mekân, anlatısal dönüşüm ve kolektif bellek boyutları temelinde incelenmiş; sözlü ürünler aracılığıyla tarihin yeniden anlatılması ve kültürel belleğin oluşturulması süreçleri analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, sözlü tarih ile halk biliminin yalnızca veri toplama ve çözümleme bakımından birbiriyle ilişkili disiplinler olmadığı; aynı zamanda geçmişin anlamlandırılması ve kültürel belleğin oluşturulması konusunda birbirini tamamlayan epistemolojik yaklaşımlar sunduğu belirlenmiştir.

Sözlü tarih, anlatılardaki tarihsel deneyim ve tanıklık niteliğini ortaya koyarken halk bilimi, bu anlatıların kolektif bellek sürecinde geçirdiği dönüşümleri, taşıdığı simgesel anlamları ve üstlendiği toplumsal işlevleri açığa çıkarmaktadır. Araştırmanın bilimsel yeniliği, sözlü tarih ve halk bilimi verilerinin bütüncül biçimde incelenmesine yönelik “Sözlü Tarih ile Halk Biliminin Karşılaştırmalı Analiz Çerçevesi”ni ve efsanelerin tarihsel ve folklorik katmanlarının bütüncül bir yaklaşımla çözümlenmesini sağlayan “Efsanelerin Disiplinlerarası Analizine Yönelik Uygulamalı Model”i önermesidir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü tarih, Halkbilimi (folklor), Sözlü gelenek, Efsane, Kültürel bellek, Hafıza mekânları, Bursa.

*** Bize doğru alıntı yapınız:**

Çobanoğlu S. Sözlü Tarih ile Halk Bilimi Arasındaki İlişki: Bursa Efsaneleri Temelinde Kültürel Belleğin Oluşumu // Yassawi Journal of Philology. – 2026. – №3(3). – B. 147-165. <https://doi.org/10.47526/3107-3085.393>

***Cite us correctly:**

Çobanoğlu S. Sözlü Tarih ile Halk Bilimi Arasındaki İlişki: Bursa Efsaneleri Temelinde Kültürel Belleğin Oluşumu [The Relationship Between Oral History and Folklore: The Formation of Cultural Memory Based on Bursa Legends] // Yassawi Journal of Philology. – 2026. – №3(3). – B. 147-165. <https://doi.org/10.47526/3107-3085.393>

Giriş

İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren gruplar halinde yaşamak suretiyle bir sosyal yaşam yaratmış, çevresine yüklediği anlamla eşgüdümlü olarak soyut düşünceye ulaşmış, kültür yaratmaya başlamış ve elde ettiği bilgiyi sözlü kültür ürünleriyle nesilden nesile aktarmıştır. Folklor ürünleri, arkaik dönemlerden itibaren sözlü kültürle devamlılığını sürdürmüş, yazının bulunuşuyla birlikte metinlere dönüşmüşlerdir [1, s. 32].

Berger ve Lucmann'a göre insan eylemlerine yön veren en etkin unsur bilgidir. Nitekim geleneğin ortaya çıkışında bilginin büyük bir rolü vardır. Eylemlere yön veren bilgi tecrübeyle elde edilmekte, tecrübeyle elde edilen bilgi tortulaşarak söze dökülmekte ve tortulaşarak söze dökülen tecrübe bilgi de gelenek haline gelmektedir. Bu bağlamda geleneğin oluşumu sosyal hayat ve topluma bağlıdır. Bilginin icat edildiği düşüncesini savunan Berger, bu icadın sosyal bir inşa süresi içinde, üç aşamada gerçekleştiğini söylemektedir. Öncelikle bilgi, gündelik hayat içinde ortak kabullerle ortaya konur, ortaya konan bu bilgi zamanla alışkanlık haline dönüşür ve alışkanlık haline dönüşen bilgi kurumsallaşır. Örneğin avcı bir toplumun silahlarını kaybettiğini ve vahşi hayvanlarla sadece bedenleriyle mücadele etmek zorunda kaldıklarını düşünelim. Bu zorlu mücadele bu topluma bir tecrübe kazandıracaktır. Cesaret, kurnazlık, maharet gerektiren bu tecrübe, olayı yaşayan bireylerin bilincinde çok sağlam bir şekilde tortulaşacaktır. Tecrübe dil yoluyla toplumun diğer fertlerine aktarıldığında onlarda da aynı tortulaşma görülecektir. Tortulaşması sayesinde bireyler arasında derin bir bağ oluşturacaktır. Böylece tecrübe anonimleşmektedir. Ortak bilgi birikiminin parçası haline gelmektedir. Tecrübenin erişilebilir hale gelmesine *tecrübenin nesnelleşmesi* diyebiliriz. Nesnelleşen tecrübenin geleneğe katılması ya bir şiir yoluyla ya bir dinsel alegoriyle ya da bir ahlak dersiyle gerçekleşir. Kültürel birikim, nesnelleşerek yeni kuşak tarafından öğrenilir [2, s. 24].

Fen bilimleri ve sosyal bilimler tüm bu sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında, tortulaşarak nesnelleşen bilgileri, kendi disiplinlerinin inceleme-araştırma yöntemleriyle derleyip toplamakta ve yine kendi disiplinlerinin bakış açıları doğrultusunda yorumlamaktadırlar. Teknolojide yaşanan gelişmelerle 21. yüzyılda geline nokta, mevcut birikiminin teknolojik araç-gereçler vasıtasıyla farklı konseptlere aktarımıdır. Dijital yaşama geçen insanlık artık hayatını kolaylaştıran en verimli aletle -cep telefonlarıyla- dolaşmaktadır. Çağın gerekleri doğrultusunda bugüne kadar sözlü kültürden derlenmiş yanı sıra yazılı kültüre aktarılmış tüm bilgiler, dijital ortama kodlanmakta yine farklı konseptlerle insanlığın yeni yaşam şeklinde yerini almaktadır [3, s. 38-39]. Günümüz yaşantısı, adeta bir dünya birlikteliğine dönüşmüş, çok disiplinli bir bakış açısına sahiptir. Bu yaşam şeklinin getirisi olarak 6.0 ekolojik toplum düzenine hazırlanan insanlığın mevcut problemlerin bilimsel çözümünde artık disiplinler arası bir bakış açısına ihtiyacı vardır.

Bir konuyu tek bir disiplinin görüş ve yaklaşımlarıyla ele almak yerine birden fazla disiplinin görüş ve yaklaşımlarına yer vererek farklı disiplinlerin kavram, yöntem ve kuramsal yaklaşımlarının etkileşimli biçimde kullanılmasıyla elde edilen bütüncül çerçeve olarak tanımlayabileceğimiz disiplinler arası bir disiplin içinde geliştirilmiş araştırma tekniklerini ve yaklaşım modellerini bir başka disiplinin kullanımına açarak yeni bakış açıları, bütüncül inceleme/çözümleme olanakları sunmaktadır [4, s. 14]. Bu anlamda tarih disiplinine yardımcı bir yöntem ya da bir inceleme tekniği olarak tanımlanan *sözlü tarih (oral history)* ile insanların biyolojik kalıtlarının ötesindeki ihtiyaçlar, doyumlar ve doyumsuzlukların şekillendirdiği ve insanların öğrenme yoluyla kazandığı, edindiği, inşa ettiği maddi ve manevi birikimi, değerleri, yönelimleri, duygu ve düşünce dünyaları, sosyal davranışları, teknolojileri ve sanatlarının tamamını ifade eden ve doğaya (nature) eklenmiş yaratmalar, donatmalar bütünü olan kültürel yapıyı inceleyen ve insanı daha iyi tanımayı amaç edinen *halkbilimi (folklor)* [5, s. 20] arasında gerek bakış açısı gerekse kullanılan yöntem ve tekniklerde bariz bir yakınlık görülmektedir. İnsanlığın geçmişini araştıran tarih bilimi ve insanlığın geleneklerini, göreneklerini araştıran halkbilimi, öznesi insan olan olay ve olguları inceleyen bilim dallarıdır. Sosyal bilimler alanında, özellikle insanlık tarihinin aydınlatılması yönündeki çalışmalarda disiplinler arasıyla önem verilmesi bir gereklilik durumundadır.

Bu çalışmada halkbilimi ile tarih disiplinine yardımcı bir yöntem olan sözlü tarih arasındaki yakın ilişkinin ortaya konulması suretiyle disiplinler arası bir çalışma örneği verilmesi amaçlanmıştır. İki aşamadan oluşan çalışmanın ilk aşamasında öncelikle halkbilimi ve sözlü tarih arasındaki mevcut ilişki: *kullanılan yöntem; çalışma konuları ile çalışma alanları ve takip edilen kuram* olmak üzere üç maddeyle tasnif edilerek incelenecektir. Çalışmanın ikinci aşamasında sözlü tarihin oluşturulmasında folklor ürünlerinden yararlanma bağlamında halkbilimi sahasının araştırma alanlarından biri olan efsaneler ele alınacaktır. Anlatım türleri tasnifinde anlatımalık türler kategorisinde yer alan efsaneler mitik bir tarihe, zamana, mekâna ve kimliğe yönelik olarak üretilebildikleri gibi belli bir tarihe, zamana, mekâna ve kimliğe yönelik olarak da üretilebilmektedir. Bu sebeple dönemlere, olaylara ve mekânların en eski hallerine tanıklık etmektedirler. Bu doğrultuda çalışmada Bursa şehri örnekleminde; tarihi kimlikler bağlamında, Karagöz, Hacivat efsanesi; tarihi bir olay bağlamında, Gümüşlü Kümbet efsanesi ve tarihi bir mekân bağlamında, Kaditler Mezarlığı efsanesi çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Efsaneler, yer aldıkları yazılı ve sözlü kaynakların incelenmesi yöntemiyle karşılaştırılacak, folklor ile sözlü tarih ilişkisi ortaya konularak çalışma analiz tabloları dâhilinde sonuçlandırılacaktır.

Araştırma yöntemleri ve materyaller

Sözlü tarih ile halk bilimi arasındaki ilişkinin kültürel belleğin oluşumunda ve tarihsel geçmişin yeniden inşasındaki rolünü, tarihin yeniden inşası bağlamında tarihi yeniden kurma kuramı çerçevesinde değerlendirmek amacıyla yaptığımız bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiş; sözlü tarih ve halk bilimi, inceleme nesneleri, araştırma yöntemleri, kaynakları, epistemolojik yaklaşımları ve tarihsel bilgi üretimindeki işlevleri bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Kuramsal değerlendirmelerin uygulamalı boyutunda, Bursa kentinin kültürel belleğinde korunan Karagöz ve Hacivat, Gümüşlü Kümbet ve Kaditler Mezarlığı ile ilgili efsanevi anlatılar araştırma konusu olarak ele alınmıştır. Söz konusu anlatılar; tarihsel şahsiyet ve kimlik, olay, mekân, anlatısal dönüşüm ve kolektif bellek boyutları temelinde incelenmiş; sözlü ürünler aracılığıyla tarihin yeniden anlatılması ve kültürel belleğin oluşturulması süreçleri analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, sözlü tarih ile halk biliminin yalnızca veri toplama ve çözümleme bakımından birbiriyle ilişkili disiplinler olmadığı; aynı zamanda geçmişin anlamlandırılması ve kültürel belleğin oluşturulması konusunda birbirini tamamlayan epistemolojik yaklaşımlar sunduğu belirlenmiştir. Sözlü tarih, anlatılardaki tarihsel deneyim ve tanıklık niteliğini ortaya koyarken halk bilimi, bu anlatıların kolektif bellek sürecinde geçirdiği dönüşümleri, taşıdığı simgesel anlamları ve üstlendiği toplumsal işlevleri açığa çıkarmaktadır. Bursa örneğinde incelenen efsaneler, tarihsel olayları ve kişileri doğrudan aktaran anlatılardan ziyade, geçmişi toplumsal ihtiyaçlar, inançlar ve mekânsal bellek aracılığıyla yeniden yorumlayan kültürel belleğin önemli unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda araştırma, tarihsel gerçeklik ile folklorik anlatı arasındaki ilişkinin bir karşıtlık çerçevesinde değil; yeniden inşa, anlamlandırma ve bellekte sürekliliği sağlama süreçleri temelinde ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir.

İnceleme ve Tartışma

1. Sözlü Tarih ve Folklor İlişkisi

İnsan, dili icat edinceye kadar doğayı taklit ederek çevresindeki varlıklarla ilişki kurmaya çalışmıştır. Hayatta kalmayı sağlamak için önce barınma ihtiyacını gidermiş, yaşamını kolaylaştıracak aletler yapmış, soyut düşünceye ulaşarak kültür yaratmaya başlamış, evrene anlam verme çabasıyla mitler, mitoslar, efsaneler üretmiştir. Tüm bu süreçte insan, çevresiyle iletişim halindedir. İletişim *sözlü kültür ortamı, yazılı kültür ortamı* [6, s. 232] ve *elektronik kültür ortamı* [7, s. 15] olmak üzere üç kültür ortamında sağlanmaktadır. Ong insan hafızasını bir *saklama kabına* benzetmektedir. İnsanlığın sözlü kültür döneminde, elde yazılı bir metin olmadığı için, üretilen düşüncenin saklama kabının sadece insan hafızası olduğunu söylemektedir [6, s. 4] . Yazının bulunmasına kadar geçen zamanda edinilen bilgi ve tecrübeler sözlü kültür yoluyla aktarılmıştır. Yazının bulunmasıyla saklama kabı, önemini yitirmemiş, bir yaratım mekanizması olarak varlığını sürdürmüş, ortaya konan yaratımlar ise kalıcılığının korunabileceği materyallerle desteklenmiş,

metinler haline getirilerek gelecek nesillere aktarılmıştır. Dursun Yıldırım tarihin farklı dönemlerinde yazıya geçirilmiş metinlerin sadece sözlü bir anlatımın kayda alınması yöntemiyle oluşmadığını, bir işin yapılması, bir yapının inşası, bir oyunun, eğlencenin, ibadet şeklinin icra edilmesi yoluyla oluşturulan yaratımların da kendi başlarına birer metin durumunda olduğunu söylemektedir. Yıldırım; bütün bu kültürel varoluşta metin haline getirilmiş her sözün, söylemi geliştirilmiş bir geleneği ifade ettiğini, söz dokumalarındaki olguların anlatıldıkları zamanın çok daha öncesini açıklayan tarih bilgilerini taşıdığını belirtmektedir. Tarih, bu sözlü ortamda başlamış; yazı, çok uzun zaman sözlü kaynaktan aldıklarını kaydetmiştir. Bu gerçeklikten yola çıkarak sözlü tarihin kaynağının kolektif bilincin ürünleri olduğu söylenebilir fakat bunlar ancak doğrulukları kanıtlandığı, zamanları belirlendiği takdirde bir belge niteliği kazanabilirler [8, s. 88-101].

Sözlü ve yazılı kültür varlıklarının birbirini dışlamadan, birbirini besleyerek diğer bir söyleyişle eşgüdümlü olarak varlığını sürdürmeye, üretilmeye ve yaşamaya devam ederken tüm kültür ortamları içinde insan, tecrübe ettiklerini unutmamak, tecrübe ettiklerinden aldığı derslerle geleceğe yön çizebilmek amacıyla yaşadığı döneme dair hayatın akışını değiştiren olayları kayda almaya başlamıştır. Böylece ilk kez Herodotos'un kullandığı *İstoria* sözcüğü ile tarih bilimi, insanların/insan topluluklarının başından geçenleri kaydetme yoluyla edinilen bilgi, toplumsal hafızanın korunmasında bir kayıt ve aktarım mekanizması olarak insanlık tarihindeki önemli yerini almıştır.

Zeki Velidi Togan maddenin, eşyanın geçmiş ve bugünkü durumundan bahseden her yazı ve her hikâye tarihtir demektedir. Böylece geçmişte meydana gelmiş doğal olaylar, tarih biliminin konusu edilebilir. Fakat burada bizim için tarih, daha çok insanlığın ya da milletlerin tarihidir. Bu açıdan tarih, sosyal yapının üyesi olması nedeniyle, insanlığın eylem ve düşüncelerini takip eden bilgidir [9, s. 2]. Halil İnalcık tarihi; bir belgeye dayalı, objektif ve bütüncül bir sosyal bilim olarak tanımlamaktadır. Tarihinin görevinin birinci el kaynakları titizlikle inceleyerek geçmişi siyasi, iktisadi ve sosyal boyutlarıyla, dönemin şartları içinde yeniden inşa etmek olduğunu vurgulamaktadır [10, s. 159]. Refik Turan ise günümüz anlayışı içinde tarihi; toplumun zaman içindeki gelişme yönünü belirleyen, insanın kendi toplumu ile diyalog kurmasını ve bütünleşmesini sağlayan, ondaki toplum şuurunu canlı tutan bir kültür hazinesi olarak tanımlanmaktadır [11, s. 1].

Tarih disiplini, toplumların geçmişlerine yönelik olayları derleyip toplarken *tarih yazı ile başlar* sözü uyarınca genellikle yazılı kaynaklardan faydalanmıştır. Tarih disiplininin ilgilendiği önemli olaylar sadece yazılı kaynaklarda yer alan bilgilerle sınırlı kaldığında sıradan insanların yaşamları, gelenekleri, âdetleri, halk felsefeleri (dünya görüşleri) hakkındaki bilgilere ulaşmak pek mümkün olmamıştır. Bu anlamda yazılı kaynakların önemli bir kısmının devlet, yönetici sınıf, dinî kurumlar veya seçkinler tarafından üretilmiş olması nedeniyle bazı toplumsal kesimlerin tarihsel görünürlüğünün sınırlı kaldığı söylenebilir. Ancak bunun mutlak bir durum olmadığını belirtmek gerekir. Bu durumun nedenini sosyal bilimlerin başlangıcından 17. yüzyıla kadar uzanan sürede bilim camiasında kendine yer edinme mücadelesiyle açıklamak mümkündür. 17. yüzyılın klasik bakış açısına göre doğru bilgiye ulaşmanın yolu doğa bilimlerinden geçmektedir. Kartezyen felsefenin temsilcisi Descartes, tarih disiplininin ilgi çekici bir alan olduğunu söylemekte fakat bu disiplinin bir bilim olamayacağını iddia etmektedir. Bu iddiayı çürüten kişi Giambattista Vico'dur. Vico, insanlığın sözlü gelenekle getirdiği kültür ürünlerinin büyük önem taşıdığını belirtmiş, destan, masal, şiir gibi türlerin her ne kadar olağanüstü özellikler taşırsalar da belli bir gerçekliği ifade ettiklerini ve bu ürünleri bağlamlarıyla birlikte değerlendirmek, insana bu şekliyle anlam kazandırmak gerektiğini söylemiştir. En önemlisi de Vico, sosyal bilimleri tasnif etmiş ve bu tasnifte ifade ettiği bilime *Yeni Bilim* adını vermiştir [12, s. 8]. Vico'nun katkılarıyla bilimin sadece deney olmadığı, sistematik yöntem ve eleştirel denetimin varlığının önemli olduğu ortaya konulmuştur. Böylece doğa bilimleri gibi deney yapmayan, yasa üretmeyen başta tarih disiplini olmak üzere tanımlı/içeriği konusunda uzun zaman problem yaşayan halkbilimi ve bugün sosyal bilimlerin ana dalları olarak kabul edilen sosyoloji, psikoloji, antropoloji, etnoloji, arkeoloji disiplinleri resmiyet kazanmıştır. İnsanlığın sözlü gelenekle getirdiği birikimden faydalanarak sözlü

tarihi ortaya koymak mümkün olabilmektedir. Bu anlamda halkbilimi ve tarih bilimine yardımcı yöntemlerinden biri olan sözlü tarih çalışmalarının önemi özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren giderek artmıştır.

Stephen Caunce 1994 yılında yayınladığı *Oral History and the Local Historian (Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi)* adlı çalışmasında bu durumun nedenine geniş olarak yer vermektedir. Caunce; sözlü kayıt olmadan insan yaşantısının pek çok kesiminin yok olduğunu, gelişen teknolojiyle ulaşılan sanayinin süresini dolduğunda artlarında ne olduklarına vakıf olamadığımız, nasıl kullanıldıklarını bilmediğimiz, araca benzeyen birtakım tuhaf, enteresan kalıntılar bırakarak yitibildiğini ifade etmektedir. Şivelerin, dillerin kaybolduğuna, toplulukların yaşadıkları coğrafyalardan olup dağılabildiğine dikkat çekmekte ve belki bu hızlı değişimin bütünlüklü doğasının sözlü tarihin son birkaç on yılda önem kazanmasında etkili olduğuna değinmektedir [13, s. 15]. 1900'lü yılların ortalarına gelindiğinde tarih disiplini, resmi tarih oluşturmak amacıyla önemli olayların yazılı kaynaklarını ve somut belgelerini toplarken aslında bu yazılı belgelerle halk arasında nesilden nesile aktararak gelen sözlü tarih bilgilerinin birbirleriyle uyum gösterdiğini tespit etmiştir. Gerçek anlamda sözlü tarih çalışmalarının bu tespitle birlikte başladığı söylenebilir.

Sözlü tarih çalışmaları boyunca kavrama dair birçok tanım yapılmıştır. Somersan sözlü tarihi iki yönlü değerlendirmektedir. Birinci yönüyle sözlü tarih, araştırmacının kullandığı bir yöntemdir. İkinci yönüyle sözlü tarih, bir tarih yazma biçimidir. Yaşayan insanlarla yapılan mülakatlarla onların kendi geçmişleriyle, ait olduğu toplumun geçmişiyle, çevreleriyle, tanıdığı insanlarla ilgili anılarının toplanması ve kayda geçirilmesidir [14, s. 381].

Paul Thompson *Geçmişin Sesi Sözlü Tarih* adlı kitabında aslında sözlü tarihin, ilk tarih türü olduğunu söylemekte ve kökeninin tarih kadar eskiye dayandığına işaret etmektedir. Bir beceri olarak kabul edilen sözlü kanıtlardan yararlanma yönteminin günümüzde artık tarihçilerin başarılarından biri olarak kabul edilmediğini belirten Thompson örnek olarak Sorbonne Ecole Normale'yi vermektedir. Normale, 19. yüzyıl Fransa'sının önde gelen tarihçilerinden biridir ve Fransız devrimini anlatan *Histoire de la Revolution Française* adlı çok önemli kitap yazmıştır. Normale, Bastille'in düşüşünün ardından on yıl boyunca Paris'in dışında, kırsalda yaşayan insanlarla görüşmüş ve konuya dair sözlü kanıtlar toplamıştır. Kitabını kaleme alırken bu sözlü kanıtların yanı sıra kendi belleğinden, hafıza kayıtlarından, anılarından yararlanmıştır. Normale'nin bu çalışmayı yapmasındaki amaç resmî belgelerle halkın sözlü geleneğinde mevcut olan bilgileri karşılaştırmak ve siyasi bir muhakeme yapmaktır. Thompson bu noktada öncelikle sözlü gelenek üzerinde durmakta ve Normale'nin sözlü gelenek tanımını aktarmaktadır: *Sözlü gelenek diye tabir ettiğim şey insanların ağızlarında dolaşan, köy kahvesinde duyabileceğiniz, biriyle yiyeceklerin pahalılığı, imparatorun zamanları ve Devrim günleri üzerine sohbet ederken öğrenebileceğiniz ulusal gelenektir* tanımını vermektedir [15, s. 19]. Sözlü tarihin tanımı konusundaki tartışmalar devam ederken Caunce sözlü kaynakların kullanılması konusunda bu eylemin kendi başına bir amaç olmadığını, *sözlü tarih* adıyla anılan bir tarih türünün olamayacağını söylemektedir. Caunce sözlü tarih çalışmalarında sözlü kaynaklardan toplanan bilginin geçmişi anlamlandırma, bugünü daha iyi anlama ve geleceğe yön verme sürecine bir katkı olarak düşünülmesi gerektiğini ifade etmektedir [13, s. 21].

Türkiye'de sözlü tarihin ilk kez gündeme gelişi 1993 yılına rastlar. Türk Tarih Vakfı, Paul Thompson'u Türkiye'ye davet eder. İngiliz sözlü tarihçisi, Türkiye'de bir sözlü tarih atölyesi çalışması yapacaktır. Nitekim Thompson *Geçmişin Sesi (The Voice of the Past)* kitabıyla sözlü tarih alanında ses getiren bir bilim insanıdır. Bu atölyenin ardından 1990'lı yıllarda sözlü tarih konulu pek çok toplantı düzenlenir. 1995 yılında Open University profesörlerinden Joanna Bornat ile *Kadın Sözlü Tarih Çalışmaları Pilot Projesi* adı altında bir atölye çalışması gerçekleştirilir. Çalışmada Bornat, sözlü tarih alanının temel yayınlarını ve kurumlarını tanıtır [16, s. 305].

Folklor ve tarih disiplinine yardımcı yöntemlerinden biri olan sözlü tarih arasındaki yakın ilişkiyi disiplinlerarasılıkla *her iki disiplinde kullanılan yöntem; çalışma konuları ile çalışma alanları ve takip edilen kuram* olmak üzere üç başlık altında incelemek mümkündür.

1.1. Halkbilimi ve Sözlü Tarih Çalışmalarında Kullanılan Yöntem: Bir bilgi alanının kuramsal ve metodolojik çerçevesi olarak disiplin; ne tür sorular sorulacağını belirleyen, hangi yöntemlerin meşru sayılacağını tanımlayan ve kavram setini/terminolojisini oluşturan akademik olarak örgütlenmiş bilginin düzenlenme biçimidir. Tarih disiplini denildiğinde; arşiv kullanımı, kaynak eleştirisi, kronoloji, nedensellik ve yorum gelenekleri akla gelmektedir. Tarih disiplini geçmişe dair açıklama, yorum, nedensellik, yapı/olay ilişkisi kurmaya çalışır. İnsanlık tarihinin en eski dönemleri itibarıyla üretilen sözlü-yazılı kültür ürünlerinin tümü, folklorun araştırma alanları dâhilindedir. Bu anlamda yasal/popüler tarihin ve arşivlerin topluma sunmadığı hümanist yaklaşıma ulaşmayı sağlamak amacıyla, insan topluluklarının geçmiş yaşantılarıyla ilgili sözlü anlatımlarını derlemeye dayalı bir tekniği olarak *sessiz kalabalıkların tarihi* şeklinde adlandırılan sözlü tarih [17, s. 79]. halkbilimi ile ortak noktada buluşmaktadır.

Gambassitta Vico'nun insanlığın üretimi olan şiiri, dini, felsefeyi, her türlü insan ifadesini kültürel bağlamlarında değerlendirmek gerektiği hususu aslında hem halkbiliminde hem de sözlü tarih çalışmalarında uygulanmaktadır. Tarih biliminin yazılı kaynaklara dayalı olarak yaptığı çalışmanın yanı sıra zihinlerde yer eden anılardan, yaşanmışlıklardan, tecrübelerden hulasa sözlü gelenekle nesilden nesile aktarılmış bilgiden faydalanması halkbiliminin temel eğilimidir. Halkbilimi ile tarih bilimi, sözlü tarihin derlenmesi noktasında ortak bir araştırma yönteminde birleşmektedir. Halkbiliminde sahada derleme metotlarından biri olan *Görüşme (mülakat) yöntemi* tarih biliminde sözlü tarih yöntemiyle karşılaşmaktadır. Burada bakış açısındaki farklılığa dikkat edilmelidir. Halkbiliminde derleme yapmak, disiplinin amaçlarından biridir, derlemeyi çözümlmek ise bilimin başladığı yerdir. Örneğin bir masalı kayda almak halkbilimsel bir çalışma değildir, o masalı bağlamı, işlevi, sembolizmi ve tarihsel dönüşümü üzerinden yorumlamak ise halkbilimsel bir çalışmadır. Her halkbilimci derleme yapar fakat her derleme bilimsel bilgi üretmez. Bu bakımdan geçmişe ilişkin bilgiyi tanıkların anlatıları üzerinden üretmeye çalışan bir yöntem olarak sözlü tarih yönteminde temel soru *Bu kişi geçmişte ne yaşadı ve bunu nasıl hatırlıyor?* sorusudur.

Sözlü tarih; bireysel hafızaya dayanmakta, tanıklık, deneyim, hatırlama merkezli çalışmaktadır. Sözlü tarih görüşmeleri her ne kadar bireylerin kişisel deneyimlerini merkeze alsın da bu deneyimler toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarından bağımsız değildir. Halkbilimi kültürün oluşum, aktarım, işlev, bağlam, performans, varyant, temsil, kimlik ve toplumsal anlam gibi çok sayıda boyutu inceler. Bu anlamda halkbiliminin temel sorularından biri *Bu anlatı toplum açısından ne işe yarıyor?* sorusudur. Halkbilimi; kolektif hafızaya odaklıdır, anlatı/ritüel/inanç/pratik merkezlidir; performans/ bağlam/varyantı ön planda tutar ve anlatının nasıl, neden aktarıldığıyla ilgilenir. Sözlü tarih bireysel hafıza üzerinden ilerlerken halkbilimi bireysel anlatıyı kolektif yapılar içinde okur. Aynı anlatı sözlü tarih için *tanıklık belgesi* oluştururken halkbilimi için *kültürel anlatı* oluşturabilir.

Bunu bir örnekle pekiştirirsek toplumun yaşadığı travmatik olaylar (deprem, salgın, savaş vs.) hafızayı bozan, zamanı bulanıklaştıran ve anlatıyı sembolleştiren olaylardır. Bu yüzden bir deprem sonrası bireylerle yapılan mülakat; tarihçi için *sorunlu bir kaynak*, halkbilimci için son derece *anlamlı bir kültürel metin* olabilir. Bir deprem tanığının *Yer yarıldı, insanlar kıyamet koptu sandı. O gün herkes günahlarını hatırladı. Depremden sonra hiçbir şey eskisi gibi olmadı* yorumunu yaptığını varsayalım. Sözlü tarih bu anlatıyı tanıklık olarak ele alacak fakat temkinli davranacak ve *Deprem ne zaman oldu? Gerçekten yer yarıldı mı yoksa bu bir mecaz mı? Anlatıcı olay sırasında neredeydi? O günle ilgili başka tanıklar ne diyor?* sorularını soracaktır. Sözlü tarih için bu anlatı travmatik bir olayın öznel tanıklığıdır ve doğrulanması gerekmektedir. Buradaki amaç hafızadaki abartıyı, unutmayı, geriye dönük anlamlandırmayı ayıklatmak ve olayı tarihsel olarak yeniden kurmaktır.

Halkbilimi bu anlatıyı depremi açıklamak için değil, yaşananlarla baş edebilmek için kurulmuş bir kültürel çerçeve olarak ele alacak ve *'Kıyamet' benzetmesi neden seçildi? Deprem neden ahlaki bir dille anlatılıyor? Günah, ceza, kader söylemleri ne işe yarıyor? 'Hiçbir şey eskisi gibi olmadı' kalıbı hangi anlatılarda tekrar ediliyor?* sorularını soracaktır. Halkbilimi için bu anlatı,

travmatik bir olayın toplum tarafından nasıl anlamlandırıldığını anlamayı sağlamaktadır. Sözlü tarih travmayı *tarihsel bir olay*; anlatıyı *tanıklık* olarak kabul eder, *kıyamet* sözcüğünün kullanılmasını ise yanlış bir benzetme olarak yorumlaması muhtemeldir. Halkbilimi travmayı *kültürel bir kırılma*; anlatıyı *anlam üretimi* olarak kabul eder, *kıyamet* sözcüğünün kullanılmasını ise *sembolik açıklama* olarak yorumlar. İki alanda aynı anlatının *travma*, *anlatı*, *abartı/mecaz* ve *kıyamet* değişkenleri doğrultusunda yorumlanmasını şöyle bir tablo ile gösterebiliriz (Tablo 1).

Tablo 1 - travma, anlatı, abartı/mecaz ve kıyamet değişkenleri doğrultusunda yorumlanması

	Sözlü Tarih	Halkbilimi
Travma	Tarihsel olay	Kültürel kırılma
Anlatı	Tanıklık	Anlam üretimi
Abartı/mecaz	Sorun	Veri
Kıyamet	Yanlış benzetme olabilir	Sembolik açıklama

Travmatik anlatılarda halkbilimi *gerçeğe birebir uymayan anlatılar, duygusal ve kültürel gerçeği açığı çıkarır* düşüncesini benimser bu nedenle yanlış hatırlama, abartı, efsaneleştirme halkbilimi için elenecek şeyler değil, bilakis analiz malzemesidir. Travmatik olaylara ilişkin anlatılar, sözlü tarih açısından tarihsel tanıklık olarak değerlendirilirken halkbilimi bu anlatıları toplumsal hafızanın travmayla baş etme biçimleri olarak çözümler. Halkbilimi gelenekleri derlemek, sözlü tarih ise tarihi bir olayda arka cephede kalan, bireysel düşünceleri derlemek suretiyle bu kişisel tecrübelerin, anıların resmî tarihe destek veren/vermeyen yönleri ortaya koymaktadır.

Halkbiliminin derleme yöntemi ile sözlü tarihin bulunduğu ortak nokta, Ong'un saklama kabı adını verdiği insan hafızasıdır. Sözlü tarih, olayın *ne olduğunu*; halkbilimi, *olayın neye dönüştüğünü* düşünür. Bu noktada her iki alan da birbirini tamamlamaktadır bu nedenle afet çalışmaları, bellek çalışmaları, yas ve travma araştırmaları iki alanın bilinçli olarak birlikte kullanıldığı yerlerdir.

1.2. Halkbilimi ve Sözlü Tarihin Çalışma Konuları ile Çalışma Alanları: Halkbiliminde derlenen destan, mit, masal, memorat, efsane, menkıbe, deyim, atasözü vs. gibi halk edebiyatı ürünleri ve doğum, nişanlanma, evlenme, düğün, ölüm gibi geçiş dönemleri olguları, sözlü tarih çalışmalarında da derlenmekte ve elde edilen malzeme alanların bakış açılarına göre yorumlanmaktadır. Leo La Clare, 1973 yılında yayımladığı *Oral History in Canada: An Overview (Kanada'daki Sözlü Tarihe Genel Bir Bakış Gereklidir)* adlı makalesinde bu konuya dikkat çekmeye çalışmış ve sözlü tarihin birkaç ayırt edici özelliği üzerinde durmuştur. Kanada'da elit olmayan grupları belgelemek için yaygın olarak kullanılan sözlü tarih çalışmalarına dair pek çok bant kaydı röportaj olduğunu ifade eden Clare, bu röportajları yapanların ve koleksiyoncuların çoğunun akademisyen olmadığını, röportajların farklı dillerde yapıldığını belirtmekte ve bu durumun Kanadalıların sözlü tarihe dair ayırt edici bir görüşe sahip olmalarının bir sonucu olup olmadığını yanı sıra Kanada'da yapılan sözlü tarih çalışmalarıyla başka yerlerde yapılan sözlü tarih çalışmalarının karşılaştırılmasını olanaklı kılıp kılmadığını sorgulamaktadır [18, 87-88]. Erken bir dönemde konunun önemine dikkat çeken Clare bu çalışmasında hem sözlü tarih çalışmalarını kendi alanı içinde başka çalışmalarla karşılaştırmakta hem de disiplinlerarası bir bakış açısıyla sözlü tarih ile diğer disiplinler arasında genel bir karşılaştırma yapmaktadır.

Sözlü tarih çalışmalarıyla benzerlik gösteren halkbilimi çalışmalarından biri de halk hayatı (folklife) çalışmalarıdır. Halk hayatı konusunda çalışmalar yapan Jenkins halk hayatını; bir topluluğu diğerinden ayıran sosyal, sözlü, maddi özelliklerin kaydedilmesi ve bölgesel kimliğin incelenmesi şeklinde tanımlamaktadır. Jenkins, halk hayatı çalışmalarında araştırmacıların, belgelenmiş kayıtlara ya da kazılarda bulunmuş kanıtlara değil; sözlü geleneğe, toplumsal geleneklere, lehçelere, terminolojiye ve bugüne kadar varlığını sürdüren araç ve becerilere

güvenmeleri gerektiğini söylemektedir [19; 20, s. 303]. Diğer disiplinlerden farklı araştırma yöntemleriyle halk hayatı çalışmaları bu yönüyle sözlü tarih araştırmalarına katkıda bulunabilecek çalışmalardır.

Alanların bakış açılarına göre toplanan malzemenin yorumlanması da değişim göstermektedir. Örneğin bir köyde yapılan *eski düğünler* konulu bir araştırmada toplanan malzemede sözlü tarih; düğünün ne zaman yapıldığı, düğünde kimler olduğu, düğünün hangi sosyal şartlar altında gerçekleştirildiği ve düğün organizasyonunda değişimin ne zaman başladığı sorularına odaklanacaktır. Halkbilimi ise; düğün anlatısının hangi kalıplarla kurulduğu, söylemlerde hangi sembollerin tekrar edildiği, söylemlerin neyi meşrulaştırdığı, *eskiden* ifadesinin ne işe yaradığı sorularına odaklanacaktır. Aynı malzemede epistemolojik farklılık görülmektedir. Sözlü tarih, anlatının doğruluğunu, tutarlılığını, tarihsel bağlamını sorunsallaştırmakta; halkbilimi, anlatının doğruluğundan çok anlamını, işlevini, kültürel yönünü sorunsallaştırmaktadır.

Halkbilimi açısından *Bu gerçekten böyle miydi?* sorusundan çok *Böyle anlatılmasının nedeni nedir?* sorusu önem taşımaktadır fakat sözlü tarih ile halkbiliminin görüşme (mülakat) yöntemi, her ikisinin de sözlü anlatıyla çalışması ve yazılı olmayan hafızaya yaslanması bakımından benzerlik göstermektedir. Sözlü tarih, bireysel hafızayı tarihsel bilgiye dönüştürmekte; halkbilimi, bu hafızayı kültürel kalıplar içinde çözümlemektedir. Disiplinler arasılığın önemine vurgu yaparak sözlü tarihle folklor arasındaki yakınlığı ortaya koyan çalışma örneklerini çoğaltmak mümkündür. Sözlü tarih çalışmaları günümüzde de süratle devam etmektedir. Bu çalışmalar ışığında geliştirilen metodoloji, iki alanın ortaklığında disiplinler arası çalışmalar yapmayı mümkün kılmaktadır.

1.3. Halkbilimi ve Sözlü Tarih Çalışmalarında Takip Edilen Kuram: Halkbilimi ve tarih disiplininin yöntemlerinden biri olan sözlü tarih arasındaki yakın ilişki *Tarihi Yeniden Kurma Kuramı*nda da görülmektedir. Tarihi yeniden kurma kuramı; Grimm kardeşlerden *Jacob Grimme* aittir. Jacob Grimm, 1835'te *Teutonic Mytholog (Cermen Mitolojisi)* adlı çalışmasında eski Alman tanrı/tanrıçalarını canlandırmaya çalışmıştır. Grimm'in izlediği, elimizde geçmiş dönemlere ait çok az bilgi/kanıt vs. bulunduğu durumlarda daha fazla bilgi edinebilmek için folklor malzemesinden yararlanma tekniği diğer bir söylemle tarihi yeniden kurma paradigması pek çok bilim insanı tarafından örneklenmeye başlamıştır. Tarihi yeniden kurma ile yapılan en önemli çalışmalardan biri George Laurence Gomme'nin *Folklore As An Historical Science (Bir Tarih Bilimi Olarak Halkbilimi, 1908)* adlı çalışmadır [21]. Keltler öncesi kabile kültüründen günümüze taşınan halk masalları ve halk inançları arasındaki zaman evrelerini ilişkilendirerek sözlü anlatılarda destan/masal/efsanelerden yararlanarak tarihin yeniden oluşturulacağını örneklemeye çalışan Gomme'nin bu iddiası *Andrew Lang* tarafından eleştirilmiştir. *Lord Raglan* ve *Robert Lowie* tarihsel gelenekleri reddederken *Hector* ve *Chadwick* gibi isimler ve birçok bilim insanı, destanlarda tarihsel bir gerçeklik olduğunu, anlatıların özünü bu tarihsel gerçekliğin oluşturduğunu düşünmektedirler. Sözlü geleneğin tarihselliği konusundaki tartışmalar halen günümüzde de devam etmektedir [22, s. 205].

Dorson'un tespitlerine göre halkbilimsel ve tarihsel teknikleri birleştiren bazı Amerikan halkbilimciler arasında tarihi yeniden oluşturma konusunda yeni gelişmeler ortaya çıkmaktadır. Dorson; Amerikan halk tarihçisinin, Avrupalı ve Asyalı meslektaşlarına oranla yakın tarihle daha az ilgilendiğini belirtmekte ve önceki kuşağın bilgileri yeni kuşağa aktarılmadığına işaret etmektedir [20, s. 1-50]. Bu bağlamda William Lynwood Montell'in *The Saga of Coe Ridge: A Study of Oral History (Coe Ridge'in Öyküsü: Bir Sözlü Tarih Çalışması, 1970)* adlı çalışmasını örnek vermektedir. Montell, güney Kentucky'de dağ eteklerinde yaşayan ve Amerikan İç Savaşı'ndan sonra dağılmış bir zenci topluluğunun tarihini, eski yöre sakinleri ve çevrede oturan beyazlarla yaptığı görüşmelere dayanarak yeniden oluşturmuştur. Görüşmeler sonunda elde edilen sözlü veriler, tarihsel, şecerebilim ve etnografik bilgilerle doğrulandığında şaşırtıcı bir şekilde güvenilir oldukları ortaya çıkmıştır. Günümüzde de devam etmekte olan sözlü tarih çalışmaları, halkbilimi ile tarih disiplinleri arasında son yıllarda gelişen metodolojisiyle birlikte aşama kaydetmektedir [20, s. 207].

Sözlü tarih yönteminin kaynak, kronoloji, kuram takip ederek geçmişi açıklamaya çalışması; halkbiliminin bağlam, işlev, derleme ve kuram takip ederek kültürel anlam üretmesi, tarihi yeniden kurmanın iki farklı bakış açısı olarak kabul edilebilir. İki alanda aynı anlatının *hafıza*, *amaç*, *eskiden söylemi* ve *doğruluk* değişkenleri doğrultusunda yorumlanmasını şöyle bir tablo ile gösterebiliriz (Tablo 2).

Tablo 2 – *hafıza*, *amaç*, *eskiden söylemi* ve *doğruluk* değişkenleri doğrultusunda yorumlanması

	Sözlü Tarih	Halkbilimi
Hafıza	Bireysel tanıklık	Kolektif kalıp
Amaç	Geçmişi yeniden kurmak	Anlam ve işlev çözümlemek
Eskiden söylemi	Tarihsel dönem	İdealize edilen zaman
Doğruluk	Sorunsallaştırılan	İkincil önem taşıyan

Sosyal bilimler üzerinde çalıştığı malzemenin davranışındaki genel hatlar itibarıyla benzeştiği dil bilim, tarih, coğrafya, felsefe, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, arkeoloji, etnoloji, eğitim bilimleri, yönetim bilimi, siyaset bilimi, iktisat, hukuk, demografi vs. bilim dallarını kapsamaktadır. Bunlar Francis Bacon'un kavramsallaştırmasıyla *humaniter disiplinler*dir. Bu bakımdan sosyal bilimler bir *çerçeve kavram*dır [23, s. 14-15]. Bu yönüyle düşünüldüğünde sözlü tarih ve halkbilimi arasındaki yakınlığı daha iyi görmek mümkün olabilir. Ortaya konan bilimsel problemlerin disiplinler arasıyla ele alınması ve problemlerin çözümünde iki alanın birbirine yardımcı olmasının hedeflenmesi fayda sağlayacaktır.

2. Sözlü Tarih ve Folklor İlişkisi Bağlamında Efsanelerin Oluşumunda Kültürel Bellek

Bellek; insanın yaşantısı boyunca öğrendiklerini, isimlendirdiklerini saklayabilme ve bunların geçmiş zaman ile ilişkisini kurabilme yetisidir. Bellek, tarihin gözden geçirilmesinde etkin bir rol oynar bu sebeple bellek konulu çalışmalar tüm sosyal bilimler alanlarında yapılmaktadır. Bireylerin bellekleri olduğu gibi toplumların da bellekleri vardır. Toplumsal bellek; ait olduğu toplumun tarihsel sürecinin sonucunda kültürel bir olgu etrafında teşekkül etmekte, o toplumun geleneklerini, inançlarını, hayatı algılayış biçimini ifade etmekte ve geçmişle günümüz arasında bağlantı kurmaktadır. Assman bu olguyu *kültürel bellek* olarak adlandırmış ve nesneler üzerinden hatırlamayı ifade eden bir anlam aktarımı olarak tanımlamıştır. Kültürel bellekte iletişim esastır. Grup belleği; mitler, şarkılar, atasözleri, kutsal metinler, danslar, yasalar gibi kimliği garanti eden bilgilerin bütünü durumundaki kültürden oluşmaktadır. Kültürün tarihi anlatılara ve efsanelere dayanan kuralcı/anlatısal ve yönlendirici/nakledici bir yönü vardır ve bu bireyin bir kimliğe sahip olmasını sağlar [24, s. 21, 91]. İşte bu doğrultuda üretilen folklor ürünlerinden biri de efsanelerdir. Efsaneler; tarihi bir kişilik ile ilgili veya belli bir coğrafi bölgeyi, belli bir mekânı ya da olayı konu alan kısa anlatılardır. Şükrü Elçin efsanelerin ilk devir insanların olağanüstü buldukları bu durumlar karşısında hissettiklerini, hayallerini, kendi yaşantılarına, bulundukları ve parçası oldukları doğaya, kullandıkları eşyalara aksettirmeleri sonucunda ortaya çıktığını dile getirmektedir [25, s. 314].

Efsaneler, mit ve masal gibi içlerinde mutlak surette olağanüstülük barındırmak durumunda değildirler, kültürel bellekte yaşar ve çağa ayak uydurarak ihtiyaca göre yeniden yaratılırlar. Connerton; belleğin sadece geçmişte yaşanmış olayların zihinde canlandırılmasıyla sınırlı kalmadığını, onun geçmişten çok yaşanan anın dinamiklerince belirlenen değişken bir süreç olduğunu ve belleğin yaşanan anın ihtiyaçlarına göre yeniden şekillendiğini söylemektedir [26, s. 25-30]. Connerton'un bu tespiti, yaşanan çağa göre yeniden üretilen efsaneleri açıklamaktadır. Abrahams tarihçilikte olduğu gibi ilk yazılı edebi ürünlerin uzun süre sözlü kültürde taşındığına dikkat çekmekte destan, masal, efsane, halk hikâyesi, gazavatnâme, menkâbe, mesnevi gibi anlatılarda yapılacak kültürel analizlerin, hikâye çözümlemelerinin, tarih araştırmasını güçlü kılacağını, belirsiz kalan noktaların bu anlatılar vasıtasıyla giderilebileceğini vurgulamaktadır [27,

s. 3]. Köprülü, Anadolu Selçuklu tarihinin yerli kaynaklarından bahsederken bazı olayların tarihi kaynaklarda bulamadığımız nedenlerini, derinlerde kalmış birtakım gerçeklikleri, sözlü anlatılarda, en az yazılı kaynaklar kadar önem taşıyan destanî epik mahiyetteki halk romanlarında ve diğer sözlü edebî kaynaklarda bulabileceğimizi ifade etmektedir [28, s. 382]. Daha önceki bahislerimizde açıkladığımız gibi halkbilimi öncelikli olarak efsanelerin doğruluğuyla değil, kültürel unsurların bağlam, işlev ve performansı ile ilgilenmektedir. Her iki alan disiplinler arası bir yaklaşım sergileyerek araştırma sonuçlarını birbirine yardımcı olacak şekilde ortaya koyabilir.

Efsaneler sözlü kültürde üretilip sözlü iletişim ile aktarılır ve yazılı belgelere dayanmazlar çoğu zaman doğruluklarının ispatı da pek mümkün değildir; fakat her ne kadar onları tarihi gerçeklik olarak kabul edemesek de üretildikleri döneme dair birtakım gerçekliklerden yola çıktıklarını ve söz konusu gerçeklikleri bünyelerinde barındırdıkları söylenebilir. İlber Ortaylı sözlü kültür ürünleri hakkında kamuoyunu oluşturan araçlar arasında dedikodu kadar, meddahların anlattığı meddah hikâyelerinin, kıssahanların anlattıkları menkıbelerin, halk şairlerinin çalıp söylediği destanların da önemli olduğunu nitekim bunların toplumsal hayatın yazılı belgeler dışında kalan yönlerini dile getirdiklerini bu nedenle çeşitli grupların kanaatlerini anlamak bakımından önemli malzeme teşkil ettiklerini söylemektedir [29, s. 38]. Bu bakımdan efsane anlatımları/derlemeleri hem sözlü tarih hem de halkbilimi için önem arz etmektedir.

3. Sözlü Tarih ve Folklor İlişkisi Bağlamında Efsanelerin Oluşumunda Ortak Hafıza Mekânlarının Rolü

Toplumların geçmiş yaşantılarındaki kültürel değerlerini, savaşlarını, barışlarını veya travmaları (deprem, sel, yangın) gibi kolektif anılarını simgeleyen mekânları vardır. Bu mekânlar geçmiş yaşantılarda deneyimlenen kültürel içerikle birleşerek hafıza mekânları haline gelirler. Toplumun kimliğini ve deneyimlerini yansıtır. Assmann bu somut mekânların *mekânsal hatırlama çerçevesi* oluşturduğunu söylemekte ve mekânda kodlanan kültürel bellek göstergelerinin, icra edilen ritüellerle birleşerek kolektif hatırlamanın gerçekleştiği bir mikro evrenin yaratıldığını ifade etmektedir. Söz konusu mikro evrende bulunan birey, bulunduğu zamandan uzaklaşarak o mekânda gerçekleşen tarihi olayın gerçekleştiği ana geri dönmektedir [24, s. 47]. Nora; hafıza mekânlarını, kültürel ve tarihî kayıt yeri diğer bir söyleyişle *tarihin tarihi* olarak tanımlamakta ve bu bellek mekânlarının çok boyutlu bir buluşma noktası durumunda olduklarını söylemektedir [30, s. 10]. Nora'nın bellek mekânına verdiği rol aynı zamanda toplumsal tarih alanını kapsamaktadır. Yazılı kültüre dayalı merkezin bakış açısıyla ortaya konulan tarih anlayışı karşısında toplumun sosyal olaylar karşısındaki tutumu sözlü kültür metinleriyle korunmuştur. Tarih yazımında, yazılı vesikaların kullanılmasının yanı sıra folklor ürünlerinin de kaynak olarak kullanılması, bunların aktarım merkezi olan mekânların incelenmesi, tarih ve halkbilim alanlarının kesişme noktalarından biridir. Folklor, mekân ve sözlü tarih arasındaki ilişki, toplumsal/kültürel birikimin nesiller arası aktarımını sağlar [23, s. 27-28]. Sözlü kültürün doğası bu duruma uyum sağlamakta kolektif bellekte geçmiş ve gelecek arasındaki sınırları kaldırmaktadır. Zamanın dışında kalan bir *şimdi* kavramına paralel olarak hem geçmiş hem yaşanan anı hem de geleceği ifade eden bütün zamanlara hitaben anlatı, ritüeller vasıtasıyla mekânlarda kodlanmaktadır [31, s. 1002].

Bursa'da bulunan *Karagöz ile Hacivat Anıt Mezarı*, *Gümüşlü Kümbet Türbesi* ve *Kaditler Mezarlığı* şehrin hafıza mekânlarıdır. Mekânların hepsi bir efsaneye sahiptir. Ülkemizde Marmara Bölgesi'nde yer alan Bursa, Türkiye'nin dördüncü büyük şehri olup Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş aşamasında başkent olarak seçilmiş ve Hüdavendigâr adıyla anılmıştır. Bu yönüyle çok uzun bir tarihi döneme tanıklık eden şehir gerek tarihi kimlikler gerekse tarihi mekânlar bakımından oldukça zengindir. Bir folklor ürünü olarak şehirdeki bu hafıza mekânlarına dair efsaneleri incelemek, halkbilimi ve sözlü tarih ilişkisini göstermek bakımından önem teşkil etmektedir.

Bu sebeple çalışmamızın bu kısmında *Karagöz İle Hacivat Anıt Mezarı Efsanesi*, *Tarihi Kimliklere Dair Efsane*; *Gümüşlü Kümbet Türbesi Efsanesi*, *Tarihi Bir Olaya Dair Efsane*; *Kaditler Mezarlığı Efsanesi*, *Tarihi Bir Mekâna Dair Efsane* olarak tasnif edilmiştir. Efsanelerin yazılı ve

sözlü kaynaklardan derlenmiş örneklerinin karşılaştırılması suretiyle folklor ile sözlü tarih ilişkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4. Ortak Hafıza Mekânı Karagöz ile Hacivat Anıt Mezarı Örnekleminde Tarihi Kimliklere Dair Efsane

Karagöz ile Hacivat ve Şeyh Kuşteri'nin kabirleri Bursa Çekirge Caddesi'nde yer almaktadır. Kabirler 1950 yılında anıt mezara dönüştürülmüşlerdir.

4.1. Yazılı Kaynaklarda Karagöz Efsanesi

Tarihi kaynaklarda Karagöz oyununun ortaya çıkışı hakkında birçok rivayet aktarılmaktadır. Esat Sabri Siyavuşgil bu rivayetlerden birini şöyle aktarmaktadır. Karagöz takma bir isimdir, onun gerçek adı Kambur Ahmed Bali Çelebi olup Samokof'ta yaşayan bir demircidir. Bursa'nın fethinden sonra Demirtaş köyüne yerleşir. Hacivat'ın asıl adı Hacı İvaz'dır. Orhan Bey, Bursa'da bir cami yaptırmak ister. Hacivat, Orhan Cami'nin mimarı olarak Karagöz de demir ustası olarak işe başlar. İki mukallit türlü söz oyunları ile şakalar yaparlar. İşçiler çalışamazlar. Cami zamanında bitmez. Orhan Bey bu durumu öğrenir ve Hacivat'ın tüm yalvarmalarına rağmen Karagöz'ü idam ettirir. Hacivat, Karagöz'ün idamından sonra hayata küser [32, s. 31].

Evliya Çelebi'nin aktardığı rivayet ise şu şekildedir. Hacivat'ın asıl adı Hacivat Efelioğlu Hacı Eyvad'dır. Halk arasında Yorkça Halil adıyla tanınmaktadır. Selçuklular döneminde ticaret yapmak için Mekte'den Bursa'ya gelmiştir. Karagöz'ün asıl adı ise Soyfozlu Bâli Çelebi'dir. Aslen çingenedir ve Kırkkilise'den Bizans tekfurı Konstantin'in habercisidir. Karagöz seyahat ederken Bursa'da Hacivat ile karşılaşır. Şakalaşmalarıyla herkesi güldürürler ve halkın sevdiği iki figür olurlar [32, s. 35].

4.2. Halkbilimi Alan Araştırmasında Kaynak Kişiden Derlenen Karagöz Efsanesi

Karagöz ile Hacivat efsanesi, 1989 yılında yapılan alan araştırmasında kaynak kişi Mustafa Ali Doruk'tan şöyle derlenmiştir:

“Karagöz Batı Trakya'da Samakol'da yaşayan bir demircidir. Önce Kırklareli'ne sonra da İstanbul'a geldi. Bizans İmparatoruyla tanıştı. İstanbul'da iş aradı. Bizans İmparatoru, onu Sultan Alâaddin'e gönderdi ama Karagöz burada da iş bulamadı. Geri döndü. Orhan Bey Bursa'yı fethettiğinde Karagöz ailesiyle Bursa'ya geldi. Demirtaş'a yerleşti. Orhan Gazi Bursa'da bir cami yaptıırıyordu. Caminin mimarı Hacı İvaz Ağa idi. Karagöz camide demircilik yapmaya başladı. Karagöz kaba bir adamdı ama akıllıydı. Hacivat kibar bir adamdı o da çok akıllıydı. İkisi de çok mukallitler. Arkadaş oldular. Karşılıklı komik sözler söyleyerek herkesi güldürdüler. Millet çalışmadı. Cami bitmedi. Orhan Bey gelip caminin inşaatına baktı. Hacivat'ı çağırdı. Caminin neden bitmediğini sordu. Hacivat cevap veremedi. İşçilerden biri *Hacivat'la Karagöz mukallitlik yapıyor ondan çalışmadık* dedi. Orhan Bey iki kafadara söylenenlerin doğru olup olmadığını sordu, cevap alamayınca da Karagöz'ü astırdı. Hacivat sırta kadem bastı. Herkes olanlara çok üzülmüştü. Karagöz'ün idamı halkı fena halde müteessir etmiş, gönüllerde kırgınlık yaratmıştı. Orhan Bey de yaptığından çok pişman olmuştu. Hacivat'ı çağırttı. Meğer Hacivat, boynunun vurulacağından korkarak hacca gitmişti. Hacivat'ı haç yolunda Arap eşkiyaları kesmişler, eşyalarını da Şam'da satmaya götürmüşlerdi. Sihirli bir köpek bu katilleri yakalatmış. Hacivat'ın katilleri Mestaniye çarşısında idam edilmiş. Bu sihirli köpek de idam olunanların yanında can vermiş. Orhan Bey duyduklarına daha çok üzülmüş. Orhan Bey'e, Şeyh Kuşteri adında biri olduğunu, onun Karagöz ile Hacivat'ı tanıdığını söylediler. Kuşteri'yi çağırdılar. Kuşteri, Orhan Bey'e *Ben size Karagöz ile Hacivat'ı canlandıracağım* dedi. Kül ve zeytinyağını karıştırdı, çanağa koyup meşâle yaptı. Beyaz tülbendi gerdirip ardına geçti. Ayağındaki çelik pabuçları çıkardı. İki eline giydi. Başladı Karagöz ve Hacivat gibi Arapça Farsça konuşmaya. Bu hayâl oyunu, Orhan Gazi'nin çok hoşuna gitti. Oyun, Yıldırım Beyazıt zamanından daha ileri gitti, adı hayal oyunu olarak kaldı” [33, s. 134-138].

Görüldüğü gibi tarihi kayıtlar ile sözlü kaynağın anlatımı, kişiler, yer, zaman ve olay bakımından birbiriyle örtüşmektedir. Kaynak kişinin *Karagöz'ün idamı halkı fena halde müteessir etmiş, gönüllerde kırgınlık yaratmıştı* şeklindeki cümlelerle anlatımına duygularını kattığı

görülmektedir. Sözlü kaynakta efsanenin pek çok kısmı renklendirilmiş, farklı bilgiler eklenmiş, önemli kısımlara özellikle dikkat çekilmiştir. Bu noktalar halkbilimi alanında yapılan bir derlemelerinin sözlü tarihe destek vereceği önemli noktalardır. Kaynak kişi efsaneyi anlatırken dönemin sözlü tarihini de özetlemektedir. Böylece hem halkbilimi alanında bir derleme örneği hem de sözlü tarih çalışması örneği vermekte ve her ikisinin de yararlanabileceği bir üretim ortaya koymaktadır.

5. Ortak Hafıza Mekânı Gümüşlü Kümbet Türbesi Örneğinde Tarihi Bir Olaya Dair Efsane

Gümüşlü Kümbet, Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Gazi'nin türbesidir. Bursa'nın Tophane semtinde, Bey Sarayı kale surları içinde, saat kulesinin yanında yer almaktadır. Bizans döneminde Saint Elie Kilisesi olan türbenin en büyük özelliği metalden yapılmış sekizgen kubbesinin güneş vurunca parlamasıdır. Bu nedenle Osman Gazi buraya *Gümüşlü Kümbet* adını vermiş ve oğlu Orhan Bey'e *Oğlum, ben ölünce beni, bu gümüş gibi yalabırlanan (parlayan) kubbenin altına gömün* diyerek vasiyette bulunmuştur. Türbede Osman Gazi ve aile fertlerine ait 17 lahit bulunmaktadır.

5.1. Yazılı Kaynaklarda Gümüşlü Kümbet Efsanesi

İsmail Hakkı Uzunçarşılı Orhan Bey komutasındaki Osmanlı kuvvetlerinin Bursa tekfuruyla çok uzun zaman savaştıklarını, tekfurun Orhan Bey'e elçi gönderdikten sonra yapılan teslim ol çağrısının ardından Bursa'nın fethedildiğini söylemektedir [34, s. 117].

Âşık Paşazâde'nin *Osmanoğullarının Tarihi Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eserinde Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey'e, Gümüşlü Kubbe'ye gömülme konusundaki vasiyeti şöyle yer almaktadır: *Bu Bab Osman Gazinin, Oğlu Orhan Gazi'ye Vasiyetin Bildürür Evvel didi kim: 'Oğul Orhan! Ben öldüğüm vaktin beni Bursa'da şol Gümüşlü Kubbe altında koyasın' didi* [35, s. 34].

Konuyla ilgili bir başka kayıt Neşri'nin (2008) tarihinde mevcuttur ve şu şekilde aktarılmaktadır: *Vasıyyet-i Osmân Osmân oğlu Orhan'a vasiyyet itdi kim 'ben vefât itdiğüm vakt beni Bursa'da şol Gümüşlü Kubbe'nüñ altında koyasın' ve dahı vasiyyetüm sana budur kim 'bir kimse kim saña Hak ta'âlâ buyurmaduğı sözleri işrâb itse, kabûl itmeyesin' didi* [36, s. 135].

5.2. Halkbilimi Alan Araştırmasında Kaynak Kişiden Derlenen Gümüşlü Kümbet Efsanesi

Gümüşlü Kümbet efsanesi, 1989 yılında yapılan alan araştırmasında kaynak kişi Mehmet Önder'den şöyle derlenmiştir:

“Osman Gazi o vakitler Söğüt'te oturmaktadır. Çevresindeki Bizans kalelerini fetheder. Devlet kurar. Ama ille de Bursa'yı almak ister. Bursa tekfuruna savaş açar. Osman Gazi Bursa'yı çok seviyor, fethetmeden ölmek istemiyormuş. Gözüne uyku girmez olmuş. Gelvelakin Bursa Kale'si bir türlü düşmüyormuş. Şehir Aya Ellia Manastırı'nın etrafındaymış, her yanı surlarla çevriliymiş. Tekfur Bursuk inat bir kefareymiş. Halk aç susuz kaldığı halde teslim olmuyormuş. Muhasara on yıl sürmüş. Osman Gazi ihtiyarlamış, sıkıntısından nikris olmuş. Ölmeden Bursa Kalesi'ne bakmış oğlu Orhan'a son vasiyeti şöyle *Ben öliyorum artık! Sen halefimsin. Adil ve merhametli ol. Bu şehri kan dökmeden al. Beni de şu gümüş kubbeli manastırın altına defnedersin.* O akşam Osman Gazi, gözleri açık, ruhunu teslim etmiş. Orhan Gazi babasının vasiyetini tutmuş. Bursa Kalesi'nin içindeki halk artık açlıktan kırılıyormuş. Köse Mihal'i, Tekfur Bursuk'a göndermiş *Kan dökmek istemiyorum, teslim olsun* demiş. Tekfur sonunda teslim olmuş. Bursa fethedilmiş. Yıl 1326, aylardan Nisan... Bursa halkı, onları alkışlarla karşılamış. Orhan Gazi kazanlar kaynatmış, kendi eliyle halka yemek dağıttığı bile söylenir. Osman Gazi'nin cesedi çürümeden Söğüt'ten getirmişler. Aya Ellia Manastırı'nın gümüşlü kubbesi altına gömmüşler. Manastırı da cami yapmışlar. Bir vasiyet yerine getirilmiş, tarihe bir adalet ve merhamet destanı yazılmış” [33, s. 95-96].

Abdülkadir İnan bütün milletlerin tarihlerinin milli destan ve efsanelerle başladığını söylemektedir. Toplum, büyük devletler kuran hakanlar ve onlara yardım eden milli tanrıların menşeleri hakkında efsaneler yaratır. Ayinlerde okunan dualar, ilahiler, milli kahramanların maceralarını anlatan destanlar, masallar, toplumun halk felsefesini ifade eden atasözleri hatta bugün

bizim için manasız görünen hurafeler bile çok kıymetli materyallerdir. Bunlar yalnız bir milletin tefekkür tarihini ve onun uygarlaşma safhalarını değil, bütün insanlığın tefekkür tarihini anlatırlar. Bu tarihi öğrenmek bakımından efsaneler, destanlar, atasözleri vs. çok kıymetli materyallerdir [37, s. 191]. İnan'ın bu tespiti Gümüşlü Kümbet efsanesinde birebir görülmektedir. İnsanın sadece doğa bilimleriyle gerçeğe ulaşması mümkün değildir çünkü insan hayal kurabilen tek varlıktır, yaşadığı evrene anlam vermeye yardımcı olan bir yaratma gücüne sahiptir. Folklor ürünleri insanın muhayyilesindeki şuuru ortaya koyar ve tarih olmaksızın bu şuurun kayda geçirilmesi mümkün değildir.

Görüldüğü gibi tarihi kayıtlar ile sözlü kaynağın anlatımı, kişiler, yer, zaman ve olay bakımından birbiriyle örtüşmektedir. Kaynak kişinin *Bir vasiyet yerine getirilmiş, tarihe bir adalet ve merhamet destanı yazılmış* şeklindeki cümlelerle anlatımına duygularını kattığı görülmektedir. Kaynak kişi efsaneyi anlatırken dönemin sözlü tarihini özetlemek suretiyle hem halkbilimi alanında bir derleme örneği hem de sözlü tarih çalışması örneği vermekte ve her ikisinin de yararlanabileceği bir üretim ortaya koymaktadır.

6. Ortak Hafıza Mekânı Kaditler Mezarlığı Örneğinde Tarihi Bir Mekâna Dair Efsane

Kaditler Mezarlığı, Bursa'nın Yıldırım ilçesinde, Emir Sultan Cami ve Türbesi'nin çevresinde yer alan, tarihi bir mezarlıktır. 15. yüzyıl Osmanlı döneminde tarihlenen Kaditler Mezarlığı, Emir Sultan Mezarlığı olarak da bilinmektedir.

6.1. Yazılı Kaynaklarda Kaditler Mezarlığı Efsanesi

Hundi Hatun, Yıldırım Beyazıt'ın kızıdır. Çok iyi bir eğitim almış, inançlı bir Müslümandır. Hundi Hatun bir gece rüyasında Hz. Peygamber'i görür. Hz. Peygamber ona Bursa'nın manevi mimarı olarak kabul edilen, tasavvuf öğretileriyle hem halka hem de yaşadığı dönemdeki tüm sultanlara rehberlik eden Emir Sultan ile evlenmesini tavsiye eder. Rüya üç kez tekrarlanınca Hundi Hatun çok güvendiği Süleyman Ağa'yı, Emir Sultan'a gönderir. Emir Sultan, Süleyman Ağa daha kendisiyle konuşmadan Hundi Hatun'a bildirilenlere vakıf olduğunu, nikahlarının arşı alada kılındığı gibi dünyada da kılınacağını söyler ve Hundi Sultan ile Emir Sultan evlenirler [38, s. 19-20]. O sırada seferde olan Yıldırım Beyazıt, kızının kendisinden habersiz evlendiğini duyunca kızının ve damadının yakalanıp idam edilmesi için Süleyman Paşa'ya emir verir. Paşa, kırk silahlı adamı Emir Sultan'ın evine gönderir. Emir Sultan evine zorla girmeye çalışan bu kişilerin üzerine bir ayet okur ve kırk kişinin kırkı da kadid (cansız cenaze) olup can verirler. Molla Fenari kırk kaditi yıkayıp cenaze namazlarını kıldırır. Yedigari Şemsi'de kaydolunduğuna göre Yıldırım Sementi'ndeki Kadidler Mezarlığı adını bu olaydan almıştır [39, s. 24].

6.2. Halkbilimi Alan Araştırmasında Kaynak Kişiden Derlenen Kaditler Mezarlığı Efsanesi

Kaditler Mezarlığı efsanesi, 1989 yılında yapılan alan araştırmasında kaynak kişi Kazım Baykal'dan şöyle derlenmiştir:

“Yıldırım'ın Hundi Hatun adlı bir kızı vardı. İyi eğitimden geçmişti. Dilinde dua, kalbinde aşk-ı ilahî, yüzünde safiyet vardı. Hundi Hatun rüyasında Sevgili Peygamberimizi görür. Kendisine Emir Sultanla evlenmesi tavsiye olunur. Hundi Hatun utancından rüyasını kimselere söyleyemez. Üç gece üst üste aynı rüyayı görür. Emir Sultan'ın bundan haberi var mı diye merak eder hizmetçisini ona gönderir. Emir Sultan *Bu husus malumumuzdur* der. Neticede nikahları kıyılır. Dalkavuk bazı kimseler olayı Yıldırım Bayezid'e iletirler. Yıldırım her ikisinin de yakalanıp idam edilmesi için Emir Sultan'ın evine kırk silahlı süvari gönderir. Askerler eve giderken herkes onları caydırmak ister. Eve girdiklerinde Emir'in duasıyla askerlerin kırkı da kadid olur yani aniden can verirler. Bursa kadısı Molla Fenari bunları yıkar, cenaze namazlarını kıldırır. Yıldırım Sementi yakınlarındaki *Kadidler Kubbesine* gömülürler” [32, s. 178-179].

Fuat Köprülü tarihin, bir kronoloji sistemi, bir biyografi düzenlemesi, askeri ve siyasi hadiselerin tasviri şeklinde algılanması ve bu yönde tanımlanmasına karşı çıkmaktadır. Söz konusu tarih, bir edebiyat eserine konu olduğunda gerek sözlü tarihten yapılan alıntılarla gerekse yazarın bunu bizzat kendisinin tanıklığında kaleme almış olması vesilesiyle edebiyat eserinin bazen resmi

tarih yazılımını aşabileceğini söylemektedir¹. Her türlü anlatım türü efsane, masal, halk hikâyesi, fıkra, atasözü vs. hem sözlü tarih kaynakları hem de halkbiliminin inceleme alanıdır. Bu kültür ürünlerinin toplum yaşantısından etkilenilerek üretildikleri düşünüldüğünde yaşanan ve yazıya geçirilen tarihle uyumlu olma olasılıklarının yüksek olduğu görülür. Bir anlatımın birkaç versiyonun ya da varyantının olmasının ve bunların kaynak kişiler tarafından anlatılmasının büyük faydası vardır çünkü bu yolla versiyon/varyantlardaki ortak veya farklı noktaları tespit etmek ve gerçeklik hakkında daha ayrıntılı bilgiye sahip olmak mümkün olmaktadır.

Görüldüğü gibi tarihi kayıtlar ile sözlü kaynağın anlatımı, kişiler, yer, zaman ve olay bakımından birbiriyle örtüşmektedir. Kaynak kişinin *Dilinde dua, kalbinde aşk-ı ilahi, yüzünde safiyet vardı* şeklindeki cümlelerle anlatımına duygularını kattığı görülmektedir. Kaynak kişi efsaneyi anlatırken dönemin sözlü tarihini özetlemek suretiyle hem halkbilimi alanında bir derleme örneği hem de sözlü tarih çalışması örneği vermekte ve her ikisinin de yararlanabileceği bir üretim ortaya koymaktadır.

Çalışmamızın bu bölümünde tarihi kimliklere dair Karagöz ile Hacivat Anıt Mezarı; tarihi bir olaya dair Gümüşlü Kümbet Türbesi ve tarihi bir mekâna dair Kaditler Mezarlığı efsanelerinin yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenmiş örneklerinin, folklor ile sözlü tarih ilişkisi ortaya koymak amacıyla yaptığımız mukayeseli inceleme sonucunda elde ettiğimiz verilerle *hafıza türü, amaç, zaman algısı, doğruluk, kaynak, anlatıcı, yöntem, kuram, işlev, mekân, kahraman, varyant, değişim, katkı* değişkenleriyle oluşturduğumuz *Sözlü Tarih ve Halkbilimi Karşılaştırmalı Analiz Çerçevesi* tablosu şu şekildedir (Tablo 3).

Tablo 3 - Sözlü Tarih ve Halkbilimi Karşılaştırmalı Analiz Çerçevesi

Kategori	Sözlü Tarih	Halkbilimi
Hafıza Türü	Bireysel tanıklık ve deneyim	Kolektif bellek ve kültürel kalıp
Amaç	Geçmiş tanıklıklarla yeniden kurmak	Anlam ve işlev çözümlemek, geçmiş tanıklarla yeriden kurmak
Zaman Algısı	Kronolojik, tarihsel dönem	Mitik/idealize edilmiş zaman/kronolojik tarihsel dönem
Doğruluk	Eleştirel olarak sorgulama	İşlev öncelikli
Kaynak	Tanıklar, arşiv, yazılı belgeler	Derlemeler, anlatılar, performans
Anlatıcı	Tanık/özne merkezli	Taşıyıcı/toplum merkezli
Yöntem	Görüşme, kayıt, karşılaştırma	Derleme, motif ve yapı analizi
Kuram	Bellek çalışmaları, mikro tarih, Tarihi yeniden kurma	Yapısalcılık, işlevselcilik, Tarihi yeniden kurma
İşlev	Tarihsel bilgi üretmek	Değer ve norm aktarmak
Mekân	Somut tarihsel mekân	Sembolik/kültürel anlam/somut tarihsel mekân
Kahraman	Tarihsel şahsiyet	Tip/arketip/Tarihsel şahsiyet
Varyant	Tutarsızlık olarak sorgulama	Zenginlik olarak görme
Değişim	Hatırlama farkı/sapma	Doğal dönüşüm
Katkı	Folkloru tarihsel bağlama yerleştirme	Tarihi kültürel anlamla derinleşme

Tarihi kimliklere dair Karagöz ile Hacivat Anıt Mezarı; tarihi bir olaya dair Gümüşlü Kümbet Türbesi ve tarihi bir mekâna dair Kaditler Mezarlığı efsanelerinin incelenmesi sonucu elde ettiğimiz verilerle *olay/anlatı, kahramanlar, mekân, mekân, zaman, varyantlar, toplumsal işlev* değişkenleriyle oluşturduğumuz *Efsane Analizi İçin Disiplinler Arası Uygulama Şablonu* şu şekildedir (Tablo 4).

Tablo 4 – Efsane Analizi İçin Disiplinler Arası Uygulama Şablonu

İnceleme Boyutu	Sözlü Tarih Yorumu	Halkbilimi Yorumu
Olay/Anlatı	Tarihsel gerçeklik araştırma	Sembolik yapı analizi yapma
Kahramanlar	Tarihsel kişiler olarak değerlendirme	Tip/figür olarak işlevselleştirme/tarihsel kişiler olarak değerlendirme
Mekân	Tarihsel mekânın izini sürme	Kültürel ve simgesel anlam inceleme, tarihsel mekânın izini sürme
Zaman	Belirli tarihsel dönem	Mitik/belirsiz zaman, belirli tarihsel dönem
Varyantlar	Tutarlılık açısından inceleme	Motif çeşitliliği olarak değerlendirme
Toplumsal İşlev	Geçmişî hatırlama/belgeleme	Kimlik ve değer aktarımı

Efsane Analizi İçin Disiplinler Arası Uygulama Şablonu hem sözlü tarih hem de halkbiliminde ortak olarak kullanılabilir. Alan araştırmaları sonucu toplanan veriler disiplinler arası yaklaşımla birleştirilerek söz konusu folklor ürünü ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulabilir. Bu şablon vasıtasıyla sözlü tarih verilerinin folklorik bağlamdan kopması, anlatının yalnızca tarihsel gerçeklik arayışına indirgenmesi ve anlatının taşıdığı sembolik, kültürel, işlevsel boyutların ikinci planda kalması engellenecektir. Aynı şekilde halkbilimi verilerinin tarihsel bağlamdan kopuk biçimde ele alınması, anlatının yalnızca sembolik ve işlevsel bir düzlemde incelenmesi ve tarihsel referanslarının, oluşum koşullarının ikinci planda kalması engellenecektir. Verilerin bir arada değerlendirmesi olgunun disiplinler arasıyla geniş bir perspektifte incelenmesini sağlayacaktır.

Bulgular

Sözlü tarih ile folklor arasındaki ilişkiyi Bursa'nın ortak hafıza mekânlarına dair efsaneler bağlamında ortaya koymayı amaçlayan çalışmamız altı ana başlık ve sekiz alt başlıktan oluşmaktadır.

Sözlü Tarih ve Folklor İlişkisi başlığımız altında iletişim yöntemleri olarak sözlü kültür ortamı, yazılı kültür ortamı, elektronik kültür ortamlarından yola çıkılarak insanlığın geçmişten bugüne yaptığı kayıtların önemine değinilmiş, Vico, Caunce, Clare La, Somersan, Thompson'un çalışmalarından örnekler verilerek sözlü tarih tanımlanmış ve açıklanmıştır. Disiplinler arasıyla önemine vurgu yapılarak sözlü tarih ile folklor arasındaki ilişki: *İki disiplinde kullanılan yöntem; İki disiplinde çalışma konuları ile çalışma alanları; İki disiplinde takip edilen kuram* şeklinde tasnif edilmiş, başlıklar dâhilinde iki disiplin arasında yakın ilişki bulgulanmıştır. İki alanda aynı anlatının *travma, anlatı, abartı/mecaz ve kıyamet ve hafıza, amaç, eskiden söylemi ve doğruluk* değişkenleri doğrultusunda yorum tabloları verilmiştir.

Sözlü Tarih ve Folklor İlişkisi Bağlamında Efsanelerin Oluşumunda Kültürel Bellek başlığı altında bellek ve efsanenin tanımı yapılmış ve efsanelerin geçmişten bugüne toplumsal yapıda harç görevi üstlenen, birleştirici, öğüt verici özelliklere sahip bir kültürel bellek taşıyıcısı olduğu bulgulanmıştır.

Sözlü Tarih ve Folklor İlişkisi Bağlamında Efsanelerin Oluşumunda Ortak Hafıza Mekânlarının Rolü ana başlığı altında hafıza mekânları tanımlanmış ve *Ortak Hafıza Mekânı Karagöz ile Hacivat Anıt Mezarı Örneğinde Tarihi Kimliklere Dair Efsane; Ortak Hafıza Mekânı Gümüşlü Kümbet Türbesi Örneğinde Tarihi Bir Olaya Dair Efsane; Ortak Hafıza Mekânı Kaditler Mezarlığı Örneğinde Tarihi Bir Mekâna Dair Efsane* adlı alt başlıklarda; hafıza

mekânları hakkında yazılı kaynaklardaki bilgilere ve sözlü kaynaktan derlenen efsane anlatımlarına yer verilmiştir. Kaynak kişilerin belli bir tarihi dönemi işaret ederek büyüklerinden aktarılacak suretiyle kendilerine ulaşan dönemin sözlü tarihini, hafıza mekânı örnekleminde özetledikleri, böylece kendileriyle yapılan mülâkatta hem folklor alanında bir derleme örneği hem de bir sözlü tarih çalışması örneği vererek iki disiplinin de yararlanabileceği bir üretim ortaya koydukları bulgulanmıştır.

Sonuç

Disiplinler arası yaklaşımı örneklemek amacını taşıyan bu çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada halkbilimi ve tarih arasındaki mevcut ilişki: *her iki disiplinde kullanılan yöntem; çalışma konuları ile çalışma alanları ve takip edilen kuram* olmak üzere üç maddede tasnif edilerek incelenmiştir. İkinci aşamada Bursa örnekleminde, tarihi kimlikler bağlamında Karagöz, Hacivat efsanesi, tarihi bir olay bağlamında Gümüşlü Kümbet efsanesi ve tarihi bir mekân bağlamında Kaditler Mezarlığı efsaneleri, yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenmiş örneklerinin karşılaştırılması suretiyle analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında on dört değişkenin gözlemlendiği *Sözlü Tarih ve Halkbilimi Karşılaştırmalı Analiz Çerçevesi* tablosuyla alanlar arasındaki yakın ilişkiye dikkat çekilmiştir. Bulgulardan hareketle *Efsane Analizi İçin Disiplinler Arası Uygulama Şablonu* bir model olarak somutlaştırılmış her iki alanın kullanımına sunulmuştur.

Bu çalışma, sözlü tarih ile halkbilimi arasındaki ilişkinin yalnızca yöntemsel bir yakınlıkla sınırlı olmadığını, aksine kültürel belleğin tarihsel inşasında söz konusu ilişkinin epistemolojik bir gereklilik olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır. Sözlü tarih, bireysel tanıklıklar aracılığıyla geçmişten yeniden kurarken, halkbilimi bu tanıklıkların kolektif anlam dünyasında nasıl biçimlendiğini, dönüştüğünü ve işlev kazandığını görünür kılar. Bu bağlamda, disiplinler arası yaklaşım bir tercih değil, analitik bütünlüğün sağlanabilmesi, kültürel belleğin çok katmanlı yapısının çözümlenebilmesi için zorunlu bir çerçevedir. Özellikle efsaneler gibi hem tarihsel izler taşıyan hem de kültürel kodlarla örülü anlatıların çözümlenmesinde, sözlü tarih verilerinin folklorik bağlamdan koparılması, anlatıyı yalnızca tarihsel gerçeklik arayışına indirgemekte ve onun taşıdığı sembolik, kültürel ve işlevsel boyutların göz ardı edilmesine yol açmaktadır aynı şekilde halkbilimsel verilerin tarihsel bağlamdan kopuk biçimde ele alınması da anlatıyı yalnızca sembolik ve işlevsel bir düzleme hapsederek, onun tarihsel referanslarını ve oluşum koşullarını belirsizleştiren indirgemeci sonuçlar üretmektedir. Bu nedenle, her iki disiplinin veri, yöntem ve kuramsal araçlarını kesiştiren bütünleşik modellerin geliştirilmesi, kültürel belleğin çok katmanlı yapısını çözümlenmede yeni imkânlar sunacaktır.

Bundan sonraki çalışmalar için önerilebilecek en önemli yönelimlerden biri, sözlü tarih görüşmelerinin yalnızca içerik değil, performans, anlatı stratejileri ve söylem yapıları açısından da halkbilimsel çözümlemeye tabi tutulmasıdır. Aynı şekilde, halkbilimi derlemelerinin tarihsel eleştiri süzgecinden geçirilerek zaman, mekân ve özne ilişkilerinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu çift yönlü yaklaşım, anlatıların hem *ne söylediğini* hem de *nasıl ve neden söylendiğini* eşzamanlı olarak analiz etmeyi mümkün kılacaktır. Ayrıca dijital arşivleme, sözlü veri tabanları ve karşılaştırmalı anlatı haritaları gibi yeni metodolojik araçların kullanımı, disiplinler arası çalışmaları daha sistematik ve erişilebilir hale getirebilir. Sonuç olarak, sözlü tarih ile halkbilimi arasındaki etkileşim, yalnızca geçmişin yeniden inşasına değil, aynı zamanda kültürel kimliğin dinamik ve süreklilik arz eden doğasının anlaşılmasına da katkı sağlayacak kurucu bir araştırma zemini sunmaktadır.

KAYNAKÇA

1. Çobanoğlu S. Dede Korkut Etik İndeksi: Halk Felsefesi Halkbilimsel Metaetik Kuram. – Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2025. – 1405 s.
2. Berger P. ve Lucmann T. Gerçeğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi / Çev. V. Saygın Ögüt. – İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2008. – 290 s.

3. Çobanoğlu S. Halkbilimi Metaverse Yeni Dünyaların Beşiğinde. – Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2023. – 309 s.
4. Keskin A. Folklor ve Disiplinlerarasılık. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2019. – 209 s.
5. Çobanoğlu Ö. Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2024. – 606 s.
6. Ong J. W. Sözlü ve Yazılı Kültür: Sözü Teknolojileşmesi / Çev. S. Postacıoğlu Banon. – İstanbul: Metis Yayınları, 1993. – 230 s.
7. Çobanoğlu Ö. Aşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2000. – 410 s.
8. Yıldırım D. Tarih Yazımı ve Sözlü Kaynak Ortamı // İçinde: Türk Bitiği. – Ankara: Akçağ Yayınları, 1998. – S. 77-90.
9. Togan V. Z. Tarihte Usul. – Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987. – 350 s.
10. İnalçık H. ve Erdoğan T. Tarihçilerin Kutbu'l-Aktabi Prof. Dr. Halil İnalçık ile Tarih Yazıcılığının Püf Noktaları Üzerine Bir Mülakat // Tarih Okulu Dergisi. – 2011. – S. XI. – S. 159-161.
11. Turan R. Kültür Alanındaki Gelişmeler // İçinde: Türkiye Cumhuriyeti Tarih (Komisyon), C. II. – Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2002. – S. 189-246.
12. Freund J. Beşeri Bilim Teorileri / Çev. B. Yediyıldız. VII Dizi-Sa. 116. – Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997. – 117 s.
13. Caunce S. Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi. – Ankara: Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, 2001. – 235 s.
14. Somersan S. Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları. / Haz. S. Özbaran. – İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1998. – 415 s.
15. Thompson P. Geçmişin Sesi Sözlü Tarih / Haz. A. Anadol. – Ankara: Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, 1999. – 277 s.
16. Öztürkmen A. Sözlü Tarih'in Yerel Tarih Araştırmalarına Katkısı // Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. – 2025. - №1(370). – S. 305-311. <https://doi.org/10.61620/tfa.62>
17. Erdilek N. Türkiye'de Göç Araştırmalarında Sözlü Tarih Metodu / Ed. A. İlyasoğlu, G. Kayacan. – Ankara: Tarih Vakfı Yurdu Yayınları, 2006. – S. 78-85.
18. Clare L. La. Oral History in Canada: An Overview. – Taylor&Francis, Ltd. On Behalf of The Oral History Association, 1973.
19. Jenkins J.G. Field-Work and Documentation in Folk-Life Studies // The Journal of The Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland. – 1960. – №90(2). – S.259-271.
20. Çobanoğlu S. Kültürel Ekolojik Kuram ile Yeni Bir Kavram Olarak 'Ekolojik Performans' Bağlamında Bursa Mesken Semti Halkhayatında: Lodos // Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. – 2024. – №26(48). – S. 303-329. <https://dx.doi.org/10.21550/sosbilder.1573196>
21. Gomme L.G. Folklore As An Historical Science. – Methuen and Co, 1908.
22. Dorson R.M. Introduction: Concepts of Folklore and Folklife Studies, Folklore and Folklife / ed. R.M. Dorson. – Chicago: The University of Chicago Press, 1972. – 50 s.
23. Ersoy R. Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Denemesi. – Ankara: Akçağ Yayınları. 2009. – 251 s.
24. Assmann J. Kültürel Bellek. Çev. Ayşe Tekin. – İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1997. – 368 s.
25. Elçin Ş. Halk Edebiyatına Giriş. – Ankara: Akçağ Yayınları, 2001. – 771 s.
26. Connerton P. Toplumlar Nasıl Anımsar? / Çev. A. Şenel. – İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999. – 192 s.
27. Abrahams R. Story and History: A Folklorist View. Oral History Review, IX, Usa. – 1981.
28. Köprülü F. Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları // Belleten. – 1943. – C. 7, S. 27. –379-458.
29. Ortaylı İ. Osmanlı Toplumunda Yönetici Sınıf Hakkında Kamuoyunun Oluşumuna Bir Örnek // İçinde Menakıb-ı Mahmud Paşa-i Veli. Osmanlı İmparatorluğu İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleleri I. – Ankara: Turhan Kitabevi, 2000. – S. 201-210.
30. Nora P. Hafıza Mekânları / Çev. M.E. Özcan. – Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2006. – 263 s.
31. Avcı C. Atasözlerinde Nesnel Zaman Bir Sözlü Kültür Okuma Denemesi // Gaziantep University Journal of Social Sciences. – 2021. – №20(2). – S. 997-1011.
32. Siyavuşgil E.S. Karagöz Psiko-Sosyolojik Bir Deneme. – İstanbul: Maarif Matbaası, 1947. – 31 s.
33. Olgun Y. Tarihî Bursa Efsâneleri, Derleme-İnceleme: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – Bursa: Uludağ Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989. – 255 s.
34. Uzunçarşılı H. İ. Osmanlı Devleti'in Saray Teşkilâtı. – Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988. – 587 s.

35. Aşıkoğlu A. Tevârih-i Âl-i Osman, Aşık Paşa-zâde Tarihi. Neşr. Ali Bey. – İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1332.
36. Neşri M. Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşri Tarihi I. Yay. F. Reşit Unat ve M. A. Köymen. – Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995. – 419 s.
37. İnan A. Epope ve Hurafe Motiflerinin Tarih Bakımından Önemi // İçinde: Makaleler ve İncelemeler I, Türk Tarih Kurumu Yayınları. – 1998. – S. 191-194.
38. Akbulut R. Emir Sultan. – Bursa: Hakimiyet Matbaası, 1962. – 80 s.
39. Algül H. Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan. – İstanbul: Marifet Yayınları, 1992. – 311 s.

The Relationship Between Oral History and Folklore: The Formation of Cultural Memory Based on Bursa Legends

Abstract. It is seen that the historical past is reinterpreted not only through written sources, but also through the narratives that societies create in the process of oral transmission and transmit from generation to generation. In this context, while oral history makes individual and social experiences related to the past a part of the historical knowledge production process, folk science reveals their place in collective memory by examining the formation, spread, transformation and function processes of oral tradition products. The aim of the research is to evaluate the role of the relationship between oral history and folklore in the formation of cultural memory and Deconstruction of the historical past within the framework of the theory of reconstruction of history.

A qualitative research approach was adopted in the research; oral history and folk science were analyzed comparatively in terms of objects of study, research methods, sources, epistemological approaches and functions in the production of historical information. In the practical dimension of theoretical evaluations, legendary narratives related to Karagöz and Hacivat, Gümüşlü Kümbet and Kaditler Cemetery, preserved in the cultural memory of the city of Bursa, were considered as a research topic. The narratives in question are; historical personality and identity have been examined on the basis of event, space, narrative transformation and collective memory dimensions; the processes of retelling history and creating cultural memory through oral products have been analyzed.

As a result of the research, it has been determined that oral history and folklore are not only related disciplines in terms of data collection and analysis, but also offer complementary epistemological approaches to making sense of the past and creating cultural memory. The scientific novelty of the research is that it proposes the “Comparative Analysis Framework of Oral History and Folklore” for the holistic examination of oral history and folklore data and the “Applied Model for Interdisciplinary Analysis of Legends”, which allows the historical and folkloric layers of legends to be analyzed with a holistic approach.

Ауызша тарих пен фольклортану арасындағы байланыс: Бурса аңыздары негізінде мәдени жадының қалыптасуы

Андатпа. Тарихи өткен кезең тек жазба деректер арқылы ғана емес, қоғамның ауызша жеткізу үдерісінде қалыптастырған және ұрпақтан ұрпаққа жеткізген нарративтері арқылы да қайта пайымдалатыны байқалады. Осы тұрғыдан алғанда, ауызша тарих өткенге қатысты жеке және қоғамдық тәжірибелерді тарихи білім өндіру үдерісінің құрамдас бөлігіне айналдырса, фольклортану ауызша дәстүр үлгілерінің қалыптасу, таралу, трансформациялану және қызмет ету үдерістерін зерделеу арқылы олардың ұжымдық жадыдағы орнын айқындайды. Зерттеудің мақсаты – ауызша тарих пен фольклортану арасындағы байланыстың мәдени жадының қалыптасуы мен тарихи өткенді қайта құрудағы рөлін тарихты қайта құру теориясы аясында қарастыру.

Зерттеуде сапалық зерттеу тәсілі басшылыққа алынып, ауызша тарих пен фольклортану пәндік нысаны, зерттеу әдістері, дереккөздері, эпистемологиялық ұстанымдары және тарихи білім өндірудегі қызметтері тұрғысынан салыстырмалы түрде талданды. Теориялық пайымдаулардың қолданбалы аспектісінде Бурса қаласының мәдени жадында сақталған Қарагөз бен Хаживат, Күмүшлі күмбезі және Кадитлер зиратына қатысты аңыздық нарративтер зерттеу нысаны ретінде алынды. Аталған нарративтер тарихи тұлға мен бірегейлік, оқиға, кеңістік, нарративтік трансформация және ұжымдық жады өлшемдері негізінде қарастырылып, ауызша шығармалар арқылы тарихты қайта баяндалуы және мәдени жад қалыптастыртыру үдерісі талданды.

Зерттеу нәтижесінде ауызша тарих пен фольклортанудың тек дерек жинау және оны талдау тұрғысынан өзара сабақтас пәндер ғана емес, сонымен қатар өткенді пайымдау мен мәдени жадыны қалыптастыру мәселесінде бірін-бірі толықтыратын эпистемологиялық ұстанымдар ұсынатыны анықталды. Зерттеудің ғылыми жаңалығы – ауызша тарих пен фольклортану деректерін кешенді түрде талдауға бағытталған «Ауызша тарих пен фольклортанудың салыстырмалы талдау шеңберін», сондай-ақ аңыздардың тарихи және фольклорлық қабаттарын біртұтас тұрғыдан саралауға мүмкіндік беретін «Аңызды пәнаралық талдаудың қолданбалы үлгісін» ұсынады.

Кілт сөздер: тарихтың қайта баяндалуы, ауызша тарих, фольклортану, фольклор, ауызша дәстүр, аңыз, мәдени жады, жады кеңістіктері, Бурса.

Связь между устной историей и фольклористикой: формирование культурной памяти на материале легенд Бурсы

Аннотация. Историческое прошлое переосмысливается не только посредством письменных источников, но и через нарративы, формируемые обществом в процессе устной передачи и передаваемых из поколения в поколение. В этом контексте устная история, включает личный и общественный опыт прошлого в процесс формирования исторического знания, делает его неотъемлемой частью данного процесса; фольклористика же, исследуя процессы возникновения, распространения, трансформации и функционирования произведений устной традиции, выявляет их место в коллективной памяти. Цель исследования – оценить роль взаимосвязи устной истории и фольклористики в формировании культурной памяти и реконструкции исторического прошлого в рамках теории реконструкции истории.

В исследовании применён качественный подход; устная история и фольклористика были сопоставлены с точки зрения объектов исследования, методов исследования, источников, эпистемологических подходов и функций в процессе формирования исторического знания. В рамках прикладного аспекта теоретического анализа материалом исследования послужили сохранившиеся в культурной памяти города Бурсы легендарные нарративы о Карагёзе и Хадживате, мавзолее Гюмюшлю-Кюмбет и кладбище Кадитлер. Эти повествования были изучены с учётом таких аспектов, как историческая личность и идентичность, событие, пространство, нарративная трансформация повествования и коллективная память; проанализированы процессы нарративного воспроизведения истории и формирования культурной памяти посредством произведений устной традиции.

По результатам исследования установлено, что устная история и фольклористика не только взаимосвязаны с точки зрения сбора и анализа данных, но и предлагают взаимодополняющие эпистемологические подходы к осмыслению прошлого и формированию культурной памяти. Научная новизна исследования заключается в разработке «Концептуальной основы сравнительного анализа устной истории и фольклористики», предназначенной для целостного анализа данных устной истории и фольклористики, а также «Прикладной модели междисциплинарного анализа легенд», позволяющей в рамках целостного подхода анализировать исторические и фольклорные пласты легенд.

Ключевые слова: устная история, фольклористика (фольклор), устная традиция, легенда, культурная память, пространства памяти, Бурса.

Yazar hakkında bilgi

Çobanoğlu S. – Doktor, Akademisyen, e-mail: sacidecobanoglu01@gmail.com, Türkiye, Ankara.

Information about the author

Çobanoğlu S. – Doctor, Academician, e-mail: sacidecobanoglu01@gmail.com, Turkey, Ankara.

Автор туралы мәлімет

Чобаноглу С. – доктор, академик, e-mail: sacidecobanoglu01@gmail.com, Туркия, Анкара қ.

Сведения об авторе

Чобаноглу С. – доктор, академик, e-mail: sacidecobanoglu01@gmail.com, Турция, г. Анкара.